

ป่ายูก่อนคน: วลีปัญหาที่มองข้ามประวัติศาสตร์ **การจัดการป่ายูรักษ์ของรัฐไทย**

ในสังคมไทย ทุกครั้งเมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐและชาวบ้านในเรื่องการอพยพผู้คนออกจากป่าเขตอนุรักษ์ จะมีวลียอดฮิตวลีหนึ่งปรากฏในโลกออนไลน์ นั่นคือวลีที่ว่า “ป่ายูก่อนคน” วลีดังกล่าวคือวลีที่เป็นแนวคิดของการอนุรักษ์ธรรมชาติกระแสหลักในปัจจุบัน ซึ่งต้องการให้ป่าคงความเป็นธรรมชาติอันบริสุทธิ์ ปราศจากมนุษย์ผู้รบกวนการอยู่บนจุดสูงสุดของระบบนิเวศจนนำมาสู่หายนะทางสิ่งแวดล้อม วลีป่ายูก่อนคนจึงสนับสนุนรัฐในการทวงคืนผืนป่าจากชาวบ้านเพื่อคืนสิทธิให้ป่าได้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งเสมือนเมื่อครั้งโลกใบนี้เพิ่งถือกำเนิดขึ้นโดยที่มนุษย์ในเวลานั้นยังไม่มีวิวัฒนาการ วลีป่ายูก่อนคนกลายเป็นวลีที่สร้างความชอบธรรมให้รัฐในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทกับชาวบ้านในป่าเขตอนุรักษ์ไปโดยปริยาย

อย่างไรก็ตาม เมื่อกลับมาทบทวนถึงวลีป่ายูก่อนคนนั้น จะพบว่าสิ่งนี้เป็นวลีที่มีปัญหา เพราะหากเราอ้างว่าป่ายูก่อนคน นั้นจะก่อให้เกิดคำถามตามมาว่า ถ้าเช่นนั้นคนที่ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายในเมืองอุตสาหกรรมทันสมัย ควรอพยพออกไปเพื่อให้สภาพธรรมชาติดั้งเดิมในพื้นที่ได้ฟื้นฟูตัวเองหรือไม่ ? นอกจากนี้ ปัญหาของวลีป่ายูก่อนคนยังสะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเข้าใจในประวัติศาสตร์การจัดการป่ายูรักษ์ของรัฐไทย เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมา นโยบายการจัดการป่ายูรักษ์ของรัฐไทย มักเกี่ยวพันกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์เสียเอง ทั้งนี้ ควรกล่าวด้วยว่าเป็นรัฐเองเช่นกันที่ทำให้สถานะของชาวบ้านในป่ายูรักษ์เกิดความคลุมเครือ ในบางยุคสมัย รัฐอนุญาตให้ชาวบ้านกลับเข้าไปทำมาหากินในป่ายูรักษ์ได้ แต่นั่นเป็นเพียงการใช้ชาวบ้านเป็นเครื่องมือตอบสนองยุทธศาสตร์ทางการเมือง เมื่อบริบทความมั่นคงของรัฐเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านก็กลับมาเป็นจำเลยในฐานะผู้บุกรุกป่าอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น หากมองในมุมนี้แล้ว วลีป่ายูก่อนคนจึงเป็นวลีไวรัลที่ขาดความรอบด้านของความรู้ความเข้าใจ เป็นเพียงวลีที่ใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้รัฐสามารถจัดการกับสิ่งที่มองว่าเป็นอุปสรรคต่อการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรป่าไม้

ป่ายูก่อนคน คืออะไร ?

ป่ายูก่อนคน ไม่ได้มีนิยามอย่างเป็นทางการ แต่เป็นสิ่งที่น่าจะเข้าใจได้ตรงกันว่า หากโลกถือกำเนิดก่อนมนุษย์แล้วไซ้ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าธรรมชาติก็ย่อมถือกำเนิดก่อนมนุษย์เช่นเดียวกัน ดังนั้น เมื่อวลีป่ายูก่อนคน นำมาใช้กับบริบทของกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติ วลีป่ายูก่อนคนจึงได้อธิบายต่อไปว่า แต่ความอุดมสมบูรณ์นั้นได้แปรเปลี่ยนไปเป็นความเสื่อมโทรมเมื่อมนุษย์เข้ามาใช้ประโยชน์อย่างบ้าคลั่ง โดยเฉพาะในยุคการพัฒนาอุตสาหกรรม นับหนึ่งแล้ว ป่ายู

ก่อนคนจึงเป็นวลีที่ต้องการทำให้ปากกลับมา มีความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ มนุษย์จำเป็นต้องรักษา ระยะห่างให้มากที่สุด

วลีป่าอยู่ก่อนคน จึงเป็นวลีที่ตอบสนองต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติกระแสหลักในสังคมโลก ปัจจุบัน นั่นจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้วลีดังกล่าวได้รับการตอบรับอย่างกว้างขวางเมื่อมีข่าวเกี่ยวกับ ปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น การแพร่หลายขององค์ความรู้เกี่ยวกับ Anthropocene (มนุษย์ สมัย) ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาจากข้อเขียนของ Paul J. Crutzen & Eugene F. Stoermer (2000) ซึ่งเสนอว่าโลกได้เข้าสู่ยุคสมัยที่มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการควบคุมธรรมชาติมาตั้งแต่ยุคการ ปฏิวัติอุตสาหกรรม (คริสต์ศตวรรษที่ 18) และมันกำลังทำให้โลกเดินทางไปสู่จุดจบเมื่อยุคสมัย ดังกล่าวนี้อาจทำให้ระบบนิเวศบนโลกใบนี้เสื่อมทรุดลงอย่างมีนัยสำคัญ ก็ยิ่งส่งเสริมให้วลีป่าอยู่ ก่อนคนกลายเป็นวลีที่พูดถึงกันมากเมื่อมีการถกเถียงกันเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบัน วลีป่าอยู่ก่อนคน ภูมิวิพากษ์วิจารณ์ในวงวิชาการว่ายังคงหนีไม่พ้นที่จะมองมนุษย์ เป็นศูนย์กลางของธรรมชาติ เพราะการดำรงอยู่ของมนุษย์ไม่สามารถแยกขาดจากความสัมพันธ์ ระหว่างสรรพสิ่งต่าง ๆ ในระบบนิเวศของธรรมชาติไปได้ (Ingold, 2000) ป่าจะอยู่ก่อนสิ่งใดจึง ไม่สำคัญเท่ากับการมองเห็นความเกี่ยวพันโยงใยของมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายจนต่างฝ่ายต่างมี ตัวตนขึ้นมา และความเกี่ยวพันเหล่านี้ก็ประกอบสร้างให้เกิดระบบนิเวศที่เหมาะสมต่อสภาพของ พื้นที่ ทั้งนี้ ข้อวิพากษ์อีกเรื่องหนึ่งต่อวลีป่าอยู่ก่อนคนซึ่งดูเหมือนจะยกมนุษย์เป็นจุดสูงสุดของห่วง โซ่อาหารในระบบนิเวศ ก็คือหากวลีป่าอยู่ก่อนคนมองว่ามนุษย์คือสาเหตุของการทำให้ ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมแล้ว มันก็เป็นเรื่องง่ายที่จะเกิดการเหมารวมว่ามนุษย์ในจำนวนนี้ยัง รวมไปถึงชาวบ้านทั่วไปซึ่งใช้ชีวิตอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติเหล่านั้น มันเป็นข้ออ้างที่สามารถใช้ กล่าวหาชาวบ้านได้ง่าย ๆ ว่าพวกเขาเป็นสาเหตุของการทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมจาก ความไม่รู้และความละโมภ ทั้งยังเป็นข้ออ้างที่รัฐใช้ดำเนินคดีกับชาวบ้านเหล่านี้ได้อีกด้วย (ดูบท วิพากษ์ Anthropocene ของ ชนกพร, 2564)

นอกจากข้อวิพากษ์ในทางทฤษฎีแล้ว วลีป่าอยู่ก่อนคน ยังควรถูกวิพากษ์วิจารณ์ในฐานะที่ เป็นวลีซึ่งขาดความรู้ความเข้าใจในบริบททางประวัติศาสตร์ดังที่เกริ่นไว้ในตอนต้นของบทความ ซึ่ง จะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

ป่าปลอดมนุษย์ในแบบฉบับของประเทศไทย

หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงประวัติศาสตร์การจัดการป่าอนุรักษ์ของประเทศไทย การทำให้ป่า เป็นพื้นที่ธรรมชาติปลอดมนุษย์เหมือนยุคแรกเริ่มของโลกใบนี้ สวนทางกับความเป็นจริงที่ว่าใน หลายนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้อง กลับเป็นการส่งเสริมให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ซึ่งรัฐได้ ประโยชน์ เข้าไปมีส่วนพัวพันกับการดำเนินงานตามนโยบายเหล่านั้น การสถาปนากรมป่าไม้ใน ระยะแรกเมื่อ พ.ศ.2439 อยู่บนฐานคิดแบบอาณานิคมที่ให้ความสำคัญกับการใช้ความรู้และ

นวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้ป่ามอดอกผลทางเศรษฐกิจให้รัฐอย่างต่อเนื่อง (Tinakrit, 2021) การจัดระเบียบพื้นที่ป่าสงวน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาความรู้เชิงเทคนิคในการวัด คำนวณ ตัดฟันไม้ ประกอบกับการตราพระราชบัญญัติเพื่อการสงวนป่าฉบับต่าง ๆ โดยอ้างถึงป่าในฐานะที่เป็นผลประโยชน์ของประเทศ ผู้ฝ่าฝืนคือผู้ทำลายความมั่นคงของชาติและต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย (กรมป่าไม้, 2507) เป็นไปเพื่อตอบวัตถุประสงค์ด้านการพาณิชย์ของรัฐไทยมานับจากนั้น กล่าวกันว่า หลังจากกรมป่าไม้ก่อตั้งขึ้นยังไม่ครบหนึ่งศตวรรษ ประเทศไทยก็เปลี่ยนสถานะตนเองจากผู้ส่งออกไม้มาเป็นผู้นำเข้าไม้แล้ว เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้ของประเทศถูกตัดขายออกไปเป็นจำนวนมากจนหมดไปในที่สุด (Shalardchai, 1989, p.43)

ในเวลาต่อมา การทำให้ป่ากลายเป็นพื้นที่สงวนเพื่อการพาณิชย์เป็นหลัก เริ่มไม่สอดคล้องกับกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ขยายตัวมากขึ้นในสังคมไทย การถือกำเนิดของอุทยานแห่งชาติจึงมีขึ้นเพื่อลดแรงเสียดทานของกระแสนี้ โดยตั้งแต่อุทยานแห่งชาติแห่งแรกก่อตั้งขึ้นที่เขาค้อเมื่อ พ.ศ.2505 นั้น ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีอุทยานแห่งชาติซึ่งได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วเป็นจำนวน 133 แห่ง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวัตถุประสงค์ของอุทยานแห่งชาติจะมีขึ้นเพื่อรักษาความเป็นป่าธรรมชาติอันบริสุทธิ์ มนุษย์จะต้องรักษาระยะห่างจากพื้นที่เหล่านั้นไว้ แต่ในอีกทางหนึ่ง อุทยานแห่งชาติยังคงตอบสนองต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ เพราะในทางกฎหมายอุทยานแห่งชาติคือพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ (แหล่งนันทนาการและความรื่นรมย์) ของประชาชน (ดูมาตรา 6 ใน พรบ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และมาตรา 4 ใน พรบ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2562) และสำนักอุทยานแห่งชาติยังได้เคยระบุวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับกฎหมายไว้ว่า เหตุผลหนึ่งที่มีอุทยานแห่งชาตินั้นก็เพื่อ

“เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ทั้งนี้ จึงต้องจัดให้มีกิจกรรมทางนันทนาการ ความสะดวกในการคมนาคม สถานที่พักแรม ร้านอาหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ด้วย”

(สำนักอุทยานแห่งชาติ, 2548, น.8)

ดังนั้น อุทยานแห่งชาติจึงเป็นพื้นที่ที่มีการตัดถนน ทำเขื่อน-อ่างเก็บน้ำ จุดชมวิว บ้านพักตากอากาศ และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวซื้อตั๋วเข้ามาหาความสุนทรีย์กับบรรยากาศป่าบริสุทธิ์ โดยอาจมิได้ตระหนักว่าสิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของสรรพสิ่งทั้งหลายในป่าเช่นกัน การทำให้ป่ากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอันมีอารยะของประชาชน ซึ่งในความเป็นจริงยังคงคือเจตนารมณ์แรกเริ่มของรัฐไทยภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาสมัยต้นสงครามเย็นนั้น (ปิ่นแก้ว, 2548) จึงอยู่ภายใต้เครือข่ายของทุนที่เข้า

มาเกี่ยวพันในกระบวนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติในหลายแห่งด้วย (ณภัค, 2566) โดยรัฐไทยยังคงดำเนินงานตามแนวทางเช่นนี้มาจนถึงปัจจุบัน

ป่าอนุรักษ์และยุทธศาสตร์ทางการเมืองของรัฐไทย

จากกรณีข้อพิพาทเรื่องการเพิกถอนพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติทับลานส่วนหนึ่งในปัจจุบัน ให้เป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้านในพื้นที่ตามแผนของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) นั้น จะเห็นได้ว่าผู้คัดค้านการเพิกถอน มองชาวบ้านเป็นผู้บุกรุกป่าภายใต้การชี้นำของนายทุน แต่ขณะเดียวกัน ชาวบ้านสามารถแสดงหลักฐานให้ผู้คัดค้านเห็นว่าตนอยู่ในพื้นที่มานานก่อนที่จะประกาศให้เป็นเขตอุทยานแล้ว และสิ่งสำคัญที่สุดคือรัฐเคยเป็นฝ่ายยอมรับในการดำรงอยู่ของพวกเขาเอง ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านในตำบลบ้านราษฎร์ ได้แสดงประกาศนียบัตรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนกระทรวงมหาดไทย เพื่อยืนยันว่าใน พ.ศ.2523 หรือหนึ่งปีก่อนที่จะมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับลาน พวกเขาคือผู้คนในหมู่บ้านราษฎร์พัฒนา ซึ่งรัฐเชิดชูให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบด้านการเกษตร ข้อกล่าวหาเรื่องการบุกรุกป่าอนุรักษ์ของชาวบ้านจึงไม่ตรงกับความเป็นจริง นอกจากนี้ ชาวบ้านตำบลบ้านราษฎร์ ยืนยันว่าพวกเขายู่มาตั้งแต่สมัยที่รัฐมีโครงการส่งเสริมให้พวกตนเข้ามาอาศัยทำกิน ณ ที่แห่งนี้ (KHAOSOD Online, 2569)

หลักฐานซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับของรัฐที่มีต่อชาวบ้านในพื้นที่ป่า ทั้งที่ก่อนเป็นเขตอนุรักษ์และหลังเป็นเขตอนุรักษ์แล้ว ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ หากแต่เมื่อย้อนกลับไปทบทวนบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงปลายทศวรรษ 2510 จนถึงต้นทศวรรษ 2520 รัฐมีโครงการนำชาวบ้านกลับเข้าไปตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ป่าซึ่งเป็นเขตสงวนอยู่จริง โดยโครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ทางการเมืองของรัฐซึ่งใช้ตอบโต้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) กล่าวคือ หากกล่าวถึงชาวบ้านในป่าเขาลำเนาไพรนั้น พวกเขาใช้ชีวิตทำมาหากินในบริเวณดังกล่าวมาหลายชั่วรุ่นแล้ว แต่การเข้ามาของนโยบายป่าอนุรักษ์ ส่งผลให้พวกเขาถูกเจ้าหน้าที่รัฐกีดกันออกไปจากพื้นที่อย่างไม่เป็นธรรม เป็นเหตุให้ พคท. ซึ่งมีฐานตั้งมั่นอยู่ในเขตป่าเขาเช่นเดียวกัน ใช้เป็นเหตุผลหนึ่งในการปลุกระดมชาวบ้านให้หันมาต่อต้านรัฐบาล ปัญหานี้กลายเป็นข้อกังวลของรัฐไทยซึ่งยังไม่สามารถชนะ พคท. โดยการใช้กำลังทางทหารได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ดังนั้น ยุทธศาสตร์การเมืองนำการทหาร ซึ่งรัฐจะหันมาสนับสนุนให้ชาวบ้านได้กลับมามีที่ดินทำกินในป่าซึ่งรัฐเคยพรากเอาไปนั้น จึงเป็นโครงการที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น โครงการหมู่บ้านปิยะมิตรซึ่งครอบคลุมจังหวัดสงขลา ยะลา และปัตตานี มีการนำชาวบ้านที่กลับใจไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิก พคท. เข้าไปอาศัยในพื้นที่ป่าสงวน และบ้านพักอาศัยบางแห่งยังสร้างจากต้นไม้ที่ตัดได้ในพื้นที่ด้วย เป็นต้น (ชัยอนันต์และกุสุมา, 2546, น.132) ทั้งนี้ มีสถิติบ่งชี้ว่าภายหลังจากสถานการณ์การสู้รบระหว่างรัฐไทยและ พคท. สงบลง ประเทศไทยมีจำนวนหมู่บ้านในพื้นที่ป่าสงวนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ.2527 มีจำนวนหมู่บ้านในป่าสงวน 48,533 แห่ง ขณะที่ใน พ.ศ.2531 มีจำนวนหมู่บ้านในป่าสงวนเป็นจำนวน 52,503 แห่ง (ชัยอนันต์และกุสุมา, 2546, น.86)

ดังที่ได้แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนหมู่บ้านในพื้นที่ป่าสงวนภายหลังสงครามเย็น สิ้นสุดลง สิ่งที่ควรกล่าวต่อไปคือ หมู่บ้านเหล่านี้หลายแห่ง รัฐไม่เคยให้กรรมสิทธิ์ที่ดินตามกฎหมาย ปัญหาจึงเกิดขึ้นเมื่อรัฐกลับมาให้ความสำคัญต่อบทบาทผู้นุรักษ์ป่าอีกครั้ง ชาวบ้านในพื้นที่ตกอยู่ในสถานะคลุมเครือ พวกเขาถูกมองว่าเป็นผู้บุกรุกป่าและต้องดำเนินการอพยพออกไป แต่ขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็มีหลักฐานซึ่งชี้ให้เห็นถึงการยอมรับของรัฐเอง

สถานะคลุมเครือของชาวบ้านในป่าอนุรักษ์

การทำให้ชาวบ้านในป่าอนุรักษ์ตกอยู่ในสถานะคลุมเครือ กล่าวคือ มีสถานะที่รัฐเคยยอมรับในการดำรงอยู่โดยมีหลักฐานที่เกี่ยวข้องนำมาแสดง แต่ขณะเดียวกันก็มีสถานะที่รัฐไม่ยอมรับและต้องถูกดำเนินคดีในฐานะผู้บุกรุกป่านั้น ส่งผลให้สังคมเกิดความสับสนจนกระทั่งไม่เข้าใจในที่มาของความคลุมเครือดังกล่าว ทั้งหมดจึงเป็นเรื่องง่ายที่สังคมจำนวนหนึ่งจะหันมาเชื่อถือแนวความคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบกระแสหลัก ซึ่งมองว่าป่าอยู่มาก่อนคน คนไม่ควรใช้ชีวิตในพื้นที่นี้มาตั้งแต่แรกแล้ว ปัญหาจึงอยู่ที่ชาวบ้านไม่รู้จักรพ ซึ่งนัยหนึ่งก็เท่ากับเป็นการสนับสนุนให้รัฐมีความชอบธรรมในการปราบปรามชาวบ้านซึ่งถูกมองว่าเป็นอุปสรรคต่อการสถาปนาเขตป่าอนุรักษ์ไปในตัว

โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม หรือที่รู้จักในชื่อย่อว่า คจก. คือกรณีคลาสสิกในประวัติศาสตร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ โครงการ คจก. เกิดขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ.2534-2535 ภายใต้ผู้มีอำนาจในคณะรัฐประหารเวลานั้น โครงการนี้ยังอยู่ภายใต้บริบทการเติบโตของกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นหนึ่งในกระแสความมั่นคงใหม่หลังยุคสงครามเย็น ในช่วงเวลานั้นเองที่จะพบเห็นผู้คนจากหลายภาคส่วนออกมารณรงค์ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างแข็งขันและมีส่วนในการทำให้รัฐบาลตัดสินใจยกเลิกนโยบายการออกสัมปทานป่าไม้ให้เอกชนด้วย สำหรับโครงการ คจก. ก็มีวัตถุประสงค์ไม่ต่างกันคือเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าสงวนให้มีความอุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของการสงวนนี้สัมพันธ์กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัฐ โดยมีการแบ่งโซนพื้นที่ออกเป็นพื้นที่หวงห้ามพื้นที่จัดสรรให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจ และพื้นที่ที่จัดสรรให้เอกชนเข้าทำสวนป่า แต่กระนั้น ปัญหาสำคัญที่สุดของโครงการ คจก. คือสถานะคลุมเครือของชาวบ้านในพื้นที่ของโครงการ เพราะมีหลักฐานซึ่งบ่งชี้ว่าในสมัยที่รัฐไทยทำสงครามกับ พคท. นั้น มีหมู่บ้านเช่นดงใหญ่ในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้รับความยินยอมจากรัฐให้ทำมาหากินอยู่ในเขตป่าสงวนได้ โดยแลกกับการช่วยเหลือรัฐในเรื่องการสอดส่องความเคลื่อนไหวของ พคท. ทั้งนี้ สิ่งเดียวที่รัฐมิได้ให้ชาวบ้านก็คือกรรมสิทธิ์ที่ดินตามกฎหมาย ดังนั้น โครงการ คจก. จึงถูกชาวบ้านผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่คัดค้านจนกลายเป็นความขัดแย้งและกระทบกระทั่งกัน ความขัดแย้งนี้จะจบลงด้วยการสร้างข้อกล่าวหาให้แก่ผู้คัดค้านว่า

ขาดความเข้าใจความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การขัดขวางคือความผิดและต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย รัฐเข้าจับกุมผู้ประท้วงและดำเนินการอพยพชาวบ้านออกในที่สุด (ดูเรื่องราวของโครงการ คจก. ใน อภิชัย, 2535) แต่โครงการ คจก. ยังมีได้ดำเนินการไปไกลมากนักเนื่องจากอำนาจของคณะรัฐประหารในช่วงนั้นถูกล้มไปก่อน

ในปัจจุบัน โครงการที่มีลักษณะคล้ายกับ คจก. ยังคงปรากฏอยู่ เช่นเดียวกับการจัดตั้งเขตป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติซึ่งยังคงขยายไปตามพื้นที่ป่าแห่งต่าง ๆ ของประเทศ และในหลายครั้งก็นำมาสู่ความขัดแย้งกับชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งหากศึกษาประวัติศาสตร์การก่อตัวของความขัดแย้งแล้ว จะพบที่มาของการทำให้ชาวบ้านอยู่ในสถานะคลุมเครืออีกหลายแห่งเช่นกัน การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวเหล่านี้ ส่งผลให้ลี้ป่าอยู่ก่อนคนกลายเป็นวลีที่อาจชวนให้เกิดความเข้าใจผิดต่อการดำรงอยู่ในพื้นที่ชาวบ้าน ทั้งยังทำให้สังคมมิได้ทบทวนตรวจสอบการทำงานของรัฐที่ผ่านมา สิ่งเหล่านี้คือส่วนหนึ่งที่ขยายความขัดแย้งให้มีเพิ่มสูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่งดังที่ปรากฏในทุกวันนี้

สรุป

ป่าอยู่ก่อนคน เป็นวลีที่ใช้กันง่ายแต่ก็เป็นวลีที่มีปัญหาในตัวเอง หากผู้ใช้ใช้มันโดยมิได้ศึกษาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ของการจัดการป่าอนุรักษ์ของรัฐไทย เพราะบริบทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านโยบายการจัดการป่าอนุรักษ์ของรัฐไทย ไม่เคยปราศจากการเกี่ยวพันกับกิจกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รัฐได้ประโยชน์ นอกจากนั้น การจัดการป่าอนุรักษ์ของรัฐไทยยังสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์ทางการเมืองในบางยุคสมัย ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่ตกอยู่ในสถานะคลุมเครือมาจนถึงปัจจุบัน วลีป่าอยู่ก่อนคนจึงเป็นวลีที่สร้างความสับสนและเพิ่มระดับความขัดแย้งในเรื่องปัญหาพื้นที่ป่าอนุรักษ์มากขึ้นไปอีก

ดังนั้น สังคมไทยคงต้องกลับมาทบทวนปัญหาข้อพิพาทเรื่องป่าอนุรักษ์ ที่มีโครงสร้างของปัญหาซึ่งก่อร่างและฝังตัวอยู่มาเป็นเวลานานแล้ว การให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ น่าจะช่วยให้มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริง และไม่ตัดสินผู้อื่นโดยขาดการพิจารณาอย่างรอบด้าน

ผู้เขียน

ธนวัฒน์ รุ่งเรืองตันติสุข นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

- Crutzen, P.; Stoermer, E. (2000). The Anthropocene. *Global Change Letter*, 41.
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill*. Routledge.
- Shalardchai Ramitanondh. (1989). Forest and Deforestation in Thailand: A Pandisciplinary Approach. In *Culture and Environment in Thailand: A Symposium of the Siam Society*. Siam Society Under Royal Patronage.
- Thinakrit Sireerat. (2021). Forestry by Whom: Knowledge, Power, and the Rise of Forest Administration in Siam, 1873-1903. *Rian Thai International Journal of Thai Studies*, November.
- กรมป่าไม้. (2507). พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และคำประกาศของ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เกี่ยวแก่ป่าไม้. โรงพิมพ์อำพลพิทยา.
- ชนกพร ชูติกรมธรรม. (2564). ผู้กระทำการ อำนาจ และความเป็นประวัติศาสตร์ในมนุษย์สมัย: กรณีศึกษาเรื่อง ป่าไม้ในสมัยพัฒนาการ (พ.ศ.2502-2516). ใน เก่งกิจ กิติเรียงลาภ (บ.ก.). *Anthropocene บทวิพากษ์ มนุษย์และวิกฤตสิ่งแวดล้อมในยุคสมัยแห่งทุน*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2546). *สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง: ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร*. สถาบันนโยบายศึกษา.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2548). บทวิเคราะห์ว่าด้วยการสร้างแนวทางการอนุรักษ์ธรรมชาติ. ใน วีรวิทย์ ธีรประสารณ์ และคณะ, *การเมืองป่าไม้ไทยยุคหลังสัมปทาน*. มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.
- ณภัค เสรีรักษ์. (2566). *ธรรมชาติสถาปนา: การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสมัยของทุน*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สำนักอุทยานแห่งชาติ. (2548). *อุทยานแห่งชาติในประเทศไทย*. สำนักอุทยานแห่งชาติ.
- อภิชัย พันธเสน. (2535). *นโยบายและข้อเสนอในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาจากประสบการณ์ของโครงการ คจก. บริษัท พี.เพรส จำกัด*.
- KHAOSOD Online. (2569). ชาว อ.เสิงสาง โห้หลักฐาน อยู่มาก่อนประกาศอุทยานทับลาน ยังไม่มีการเลื่อนป่า แต่เป็นเขตชุมชนอยู่แล้ว. https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_10294135